

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

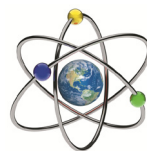
No9(3)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 212 sahifa,
2-sentyabr, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Boshlang'ich ta'limda o'yin texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik ahamiyati	10
<i>Maxmudova Fotima Shamshidinovna, Murodjonova Shahzoda Elyor qizi</i>	
Turli tayyorgarlik darajasidagi nemis tili talabalarining kommunikativ kompetensiyasini differensial mashqlar orqali takomillashtirish	15
<i>Nafisaxon Nuriddinova Tolib qizi</i>	
Boshlang'ich sinf tabiiy fanlar ta'limida STEAM yondashuvining ilmiy-nazariy asoslari	19
<i>Abrorxonova Kamolaxon Abrorxon qizi, G'ulomova Maryam Baxrom qizi</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida yosh professor-o'qituvchilarning kasbiy moslashuvini mentorlik asosida boshqarish mexanizmlarini takomillashtirishning mazmuni	23
<i>Boybekova Farog'at Iskandarovna</i>	
Developing Prospective English Teachers' Pragmatic Interactional Competence Through a Hybrid Pedagogical Discourse Model.....	27
<i>Makhliyo Safarova</i>	
Boshlang'ich sinflarda topishmoqlarni o'rgatish metodikasi	33
<i>Pirmatova Ozodaxon Saparboyevna</i>	
Raqamli ta'lim muhitida individual yondashuv orqali talabalarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish ...	37
<i>Nurova Malika Abduszairovna</i>	
Informatika fanini o'qitishda o'quvchilarning media savodxonligini summativ baholash metodikasi	41
<i>Qodirova Dilnoza Abdusalim qizi</i>	
O'quv materiallarini tanlash va moslashtirishda kompetensiyaviy yondashuvning amaliy shakl, usul va vositalari	46
<i>Xabibullayeva Shoir Shukurillayevna</i>	
Autodesk 3ds Max muhitida maxscript asosida pluginlar yaratish texnologiyasi va ularning samaradorligini qiyosiy tahlil qilish.....	50
<i>Nizomov Sunnatilla Egamberdi o'g'li</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarning kreativ tafakkurini rivojlantirish usullari va texnologiyalari.....	56
<i>Turdimuratov Baxtiyor Kurbonovich</i>	
Taekvondochilarda musobaqaoldi yuklamalarni me'yorlash.....	61
<i>Nasilloev Akobir Murodjon o'g'li</i>	
Globallashtirish sharoitida turkiy davlatlar yoshlarida yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari	66
<i>Nazarova Dilfuza Xolmirzo qizi</i>	
Dual ta'limda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashda fan dasturlari va pedagogik amaliyot mazmunini sinxronlashtirishning didaktik mexanizmi	71
<i>Umurov Zarif Latifboyevich</i>	
Система подготовки учащейся молодежи в Узбекистане к военной службе и современные организационно-правовые основы	76
<i>Садыков Рустам Музафарович</i>	
Эпоха искусственного интеллекта и цифровизации как фактор трансформации высшего образования.....	81
<i>Сабирова Шахноза Шавкатовна, Саидова Шоира Шагиясовна</i>	
O'quvchilarning lirik asarni anglash va talqin qilish ko'nikmalarini rivojlantirishning innovatsion metodlari...	85
<i>Kadirova Mashhura Nasirovna</i>	
Talaba xotin-qizlarda milliy harakatli o'yinlar orqali harakat faoliyatini tushunish va bajarish ko'nikmalarini nazorat qilish hamda ularning sog'lom turmush tarzini shakllantirishdagi ahamiyati (eshitish analizatori cheklangan talaba qizlar misolida).....	90
<i>Turg'unova Dilnura Mamanazar qizi</i>	

Sport zallarida ultrabinafsha nurlanishdan foydalanish texnologiyasini sport fiziologiyasi va psixofiziologik mezonlar asosida baholash	96
Nazarov Sobir Usmonovich	
O'smirlarda axborot olish madaniyatini rivojlantirishning pedagogik asoslari.....	103
Abdulxamidova Moxigul Bobirjon qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini matnli masalalarni yechishga o'rgatishda yangi avlod darsliklaridan foydalanishning didaktik imkoniyatlari	107
Zebo Qodirbekova	
5–6 yoshdagi bolalarda refleksiv faoliyat elementlarini shakllantirish usullari	111
Karshiyeva Shahnoza Turakulovna	
O'quvchilar fuqarolik mas'uliyatini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari.....	115
Tukhtabayeva Durdona Tulkunovna	
Xulq-atvor madaniyatini shakllantirishda art-terapiya va musiqaterapiyaning pedagogik imkoniyatlari (katta guruh tarbiyalanuvchilari misolida).....	120
Umaraliyeva Xadichaxon Xusanjon qizi	
Badiiy kulolchilik ta'limida "puzirok" sirlash texnologiyasining badiiy-estetik va metodik imkoniyatlari.....	126
Madumarova Zuhraxon Rashidjon qizi	
Autentik materiallar yordamida xorijiy til yo'nalishi talabalarining ingliz tilidan tinglab tushunish kompetentligini rivojlantirish omillari	131
Bobonazarova Fazilat Pardaboyevna	
Jadid maktablaridagi pedagogik g'oyalari asosida ta'lim jarayonini tashkil etishning ilmiy-metadologik asoslari	135
Fozilov Rustambek Shokirjonovich	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida raqamli immunitetni shakllantirishning nazariy-metodik asoslari.....	139
Ikromova Mahbuba Vali qizi	
PISA xalqaro tadqiqoti natijalarining inson kapitali va iqtisodiy rivojlanishni prognozlash metodikasiga ta'siri	143
Laziz Xo'jaqulov	
Oliy ta'lim muassasasi imidjini shakllantiruvchi ijtimoiy-psixologik omillar: tizimli tahlil va empirik yondashuv	152
Mirashirova Nargiza Anvarovna	
Magistrlarni kasbiy faoliyatga yo'naltirish va tayyorlashning pedagogik imkoniyatlari.....	156
Nazarov Bahodir Mo'minovich	
Pedagogik diskurs ssenariylarini loyihalash texnologiyasi	159
Ochilova Nilufar Ulmasovna	
Jismoniy tarbiya mashg'ulotlarida sog'lomlashtiruvchi texnologiyalardan foydalanish orqali o'quvchilarning jismoniy holatini optimallashtirish	163
Saidmurodov Hojiakbar Salim o'g'li	
Predictive Ai For Personalized Second Language Learning: Developing a Digital Model to Predict Learner Difficulties And Optimize Language Instruction.....	170
Shoxiniso Yusupova	
Real pedagogik vaziyatlar asosida bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash.....	176
Sunnatov Zafar Ubaydullayevich	
Talabalarda aksiologik yondashuvlar asosida axloqiy munosabatni rivojlantirishning pedagogik asoslari....	181
To'rayeva Barno O'ktamovna	
Human–AI Collaborative Language Learning: Developing a Framework for Effective Interaction Between Language Learners, Teachers, and Generative AI	186
Tolibova Raykhonabonu	
Funksional, tabiiy-ilmiy va biologik savodxonlik imkoniyatlarining konseptual o'zaro bog'liqligi.....	191
Umaraliyeva Mamura Tashxodjayevna	
Talabalarda emotsional intellektni rivojlantirishning psixologik kontsepsiyasi	199
Xamrayeva Aziza Farhadovna	

Содержание и условия развития физической компетентности у студентов.....	202
Джабборова Севара Асрокул кизи	
Современная дидактика высшего образования в условиях инновационной трансформации	207
Сабилова Шахноза Шавкатовна	

JADID MAKTABLARIDAGI PEDAGOGIK G'OYALARI ASOSIDA TA'LIM JARAYONINI TASHKIL ETISHNING ILMIY- METADOLOGIK ASOSLARI

Fozilov Rustambek Shokirjonovich

“Vatan” universiteti ijtimoiy fanlar kafedrası katta o'qituvchisi

E-mail: rustamshokir7600@gmail.com

ORCID: 0009-0003-9852-1057

Annotatsiya: Mazkur maqolada XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Turkistonda shakllangan jadidchilik harakatining ta'lim sohasidagi islohotlari, yangi usul maktablarining tashkil etilishi hamda ularda ta'lim jarayonini tashkil etishning ilmiy-nazariy asoslari keng tahlil qilinadi. Jadidlar ta'limni jamiyatni ma'naviy, madaniy va ijtimoiy jihatdan yangilashning asosiy vositasi sifatida baholaganlar. Maqolada “usuli jadid”ning metodik xususiyatlari, savod o'rgatishning tovush usuli, darsning tizimli tashkil etilishi, ko'rgazmalilik, ongliklik va faollik, ta'limning hayot bilan bog'liqligi, ta'lim va tarbiyaning birligi, o'quvchi shaxsiga individual yondashuv kabi pedagogik tamoyillar yoritiladi.

Kalit so'zlar: jadidchilik, jadid maktabi, usuli jadid, pedagogik meros, ta'lim jarayoni, ma'rifatparvarlik, ta'lim islohoti, milliy ta'lim, o'qitish metodikasi, mustaqil fikrlash, axloqiy tarbiya, milliy qadriyatlar, zamonaviy pedagogika.

Abstract: This article comprehensively examines the pedagogical ideas of the Jadids, the emergence of new-method schools in Turkestan in the late nineteenth and early twentieth centuries, and the scientific and theoretical foundations of organizing the educational process. The Jadids regarded education as a strategic instrument for the spiritual, cultural, and social renewal of society. The article analyzes the Usul-i Jadid method, the sound-based method of literacy instruction, systematic lesson organization, the principles of visual learning, conscious and active participation, the connection between education and real life, the unity of teaching and upbringing, and an individual approach to learners.

Key words: Jadidism, Jadid schools, Usul-i Jadid, pedagogical heritage, educational process, enlightenment, educational reform, national education, teaching methods, independent thinking, moral education, national values, modern pedagogy.

Аннотация: В статье комплексно исследуются педагогические идеи джадидов, возникновение новометодных школ Туркестана в конце XIX - начале XX века и научно-теоретические основы организации образовательного процесса. Джадиды рассматривали образование как стратегический инструмент духовного, культурного и социального обновления общества. Анализируются сущность метода “усули джадид”, звуковой метод обучения грамоте, системная организация урока, принципы наглядности, сознательности и активности, связь обучения с жизнью, единство обучения и воспитания, а также индивидуальный подход к личности учащегося.

Ключевые слова: джадидизм, джадидская школа, усули джадид, педагогическое наследие, образовательный процесс, просветительство, реформа образования, национальное образование, методы обучения, самостоятельное мышление, нравственное воспитание, национальные ценности, современная педагогика.

KIRISH

XIX asr oxiri - XX asr boshlari Turkistonning ijtimoiy-madaniy taraqqiyotida murakkab va ayni paytda yangilanish jarayonlari kuchaygan davr hisoblanadi. Dunyoda ilm-fan, texnika, matbaachilik va zamonaviy maktab tizimi rivojlanayotgan bir sharoitda Turkistonda ta'limning mazmuni va usullarini yangilash ehtiyoji tobora kuchaydi. Ana shu tarixiy ehtiyoj jadidchilik harakatining shakllanishiga ta'sir ko'rsatdi. Jadidlar ta'limni jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida ko'rdilar. Ular savodsizlik va bilim yetishmasligini ijtimoiy qoloqlikning muhim sabablaridan biri deb baholab, maktabni isloh qilishni birinchi darajali vazifa sifatida belgiladilar. Ularning faoliyati natijasida yangi usul maktablari, yangi darsliklar, matbuot nashrlari va ma'rifiy muassasalar paydo bo'ldi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Jadid mutafakkirlari maktablar uchun maxsus darsliklar tayyorlab, ma'rifiy matbuot vositalarini yaratish orqali jamiyatda ta'limning ahamiyatini targ'ib qildilar. Nomdor asarlardan "Rahbarii atfol" (Behbudi) – bolalar uchun ilk darsliklardan biri, "Tug'ul" va "Mehmandar" – Abdurauf Fitrat tomonidan tayyorlangan o'quv qo'llanmalari, "Mehnat", "Adab", "Ustod" kabi jurnallar jadidlarning ta'lim konsepsiyasining ifodasi sifatida xizmat qilgan. Jadidlar ta'lim mazmunida nafaqat bilim berish, balki axloqiy tarbiya, vatanparvarlik va milliy g'ururni shakllantirish masalalarini ham nazarda tutdilar. Xayriya faoliyati asosida jadidlar ta'limining ilg'or tizimi bilan ko'pgina yangi usul maktablarini ochdilar. "Usuli jadid" turidagi maktablarning ochilishi va ta'minlanishi, ularni moddiy va ma'naviy qo'llab-quvvatlashda jadidlarning turli xayriya jamiyatlari muhim rol o'ynadilar^[4].

Ayollar ta'limi jadidlar nazariyasida alohida o'rin egallagan. Behbudiyning "Bir qavmning taraqqiyoti ayollar tarbiyasiga bog'liqdir" degan so'zlari bu masalaga bo'lgan jiddiy yondashuvni ko'rsatadi. Ayollar uchun yangi usul maktablari tashkil etildi (masalan, Toshkent, Buxoro va Qo'qonda). Ayollar ta'limiga bag'ishlangan maqolalar va asarlar chop etildi.

Jadidlar ta'limni faqat kasbiy yoki diniy bilim olish vositasi sifatida emas, balki milliy ongni uyg'otish, mustamlakachilikka qarshi kurashishning ma'rifiy asosi sifatida ko'rdilar. Adeeb Khalid o'zining "The Politics of Muslim Cultural Reform" asarida ta'kidlaganidek: "Jadidlar uchun ta'lim - bu maorif emas, millatni qayta yaratish vositasi edi"^[6].

Fitrat esa ta'limni "turkiy millatlarni birlashtiruvchi ma'naviy maydon" sifatida ta'riflagan. Jadidchilik hamjamiyatlarining yuzaga kelishi va ularning a'zolarining maktab-ma'rifatchilik faoliyati Turkiston o'lkasi, Buxoro amirligi va Xiva xonligida yangi usul maktablarining rivojlanishida muhim qadam bo'ldi. Mazkur jamiyatlar, tabiiyki, yetarli darajada o'ylangan va ishlab chiqilgan dasturiy hujjatlarga ega bo'lmaganlar, ularning rahbarlarida ko'pincha tajriba, ba'zan esa zaruriy kasbiy sifatlar ham yetishmagan. Ammo mazkur bo'shliqlar ma'lum olam bilan aloqalar orqali to'ldiriladi edi.

Aynan jadidchilik xayriya jamiyatlari yoshlarni xorijiy davlatlarga ta'lim olish uchun yuborish tashabbusi bilan chiqdilar. Ko'pgina badavlat insonlar jadidlarning mazkur g'oyalarini qo'llab-quvvatladilar va moliyaviy mablag'lar bilan yordam ko'rsatdilar. O'nlab iqtidorli o'smirlar Misr, Germaniya, Turkiya va Rossiyaning markaziy shaharlariga ta'lim olish uchun yuborildilar.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Jadidchilik harakati, avvalo, ma'rifatparvarlik g'oyalari bilan bog'liq bo'lib, uning markazida insonni bilim orqali o'zgartirish g'oyasi turgan. Jadidlar jamiyatning iqtisodiy va siyosiy taraqqiyoti uchun bilimli kadrlar zarurligini angladilar. Shu bois maktab islohoti ularning keng ijtimoiy dasturida muhim o'rin egalladi. Yangi usul maktablarida ta'limning tashkil etilishi an'anaviy maktablardan bir qator jihatlari bilan farq qildi. Darslarning belgilangan vaqt asosida o'tkazilishi, o'quvchilarni sinflar bo'yicha ajratish, darslik va qo'llanmalardan foydalanish, savod o'rgatishning yangi metodlarini qo'llash ta'lim jarayonini tizimlashtirdi. Jadidlar maktabni jamiyatdan ajratilgan muassasa sifatida emas, balki milliy taraqqiyot markazi sifatida ko'rdilar. Maktabda o'quvchi savod chiqarish bilan birga, o'z atrofidagi dunyo haqida tasavvurga ega bo'lishi, tarix va madaniyatini bilishi, zamonaviy fanlarni o'rganishi va jamiyat oldidagi mas'uliyatini anglashi kerak edi. "Usuli jadid"ning asosiy pedagogik mohiyati savod o'rgatish jarayonini soddalashtirish, bolaning idroki va faolligini kuchaytirishdan iborat edi. Tovush usulida o'quvchi harf va tovush munosabatini anglab, o'qishni bosqichma-bosqich o'zlashtirgan. Bu mexanik yodlashdan ko'ra ongli o'zlashtirishga yaqinlashgan yondashuv edi. Yangi usulda ta'lim materiali izchil va bosqichma-bosqich berilgan. Oddiydan murakkabga, ma'lumdan noma'lumga qarab o'tish bolaning tabiiy bilish imkoniyatlariga mos kelgan. Darsda takrorlash, savol-javob, mashq va tushuntirishdan foydalanish bilimning mustahkamlanishiga yordam bergan. Ko'rgazmalilik ham jadid maktablarining muhim jihati bo'ldi. Rasm, xarita, jadval va boshqa vositalardan foydalanish o'quvchining ko'rish orqali idrok qilish imkoniyatini ishga solgan. Bugungi multimedia va raqamli ta'lim vositalari ushbu prinsipning zamonaviy davomi sifatida qaralishi mumkin.

Jadidlarning eng muhim tashabbuslaridan biri ta'lim mazmunini kengaytirish edi. Ular maktabda faqat diniy matnlarni o'qish bilan cheklanib qolmasdan, ona tili, hisob, geografiya, tarix, tabiatshunoslik kabi fanlarni ham o'rganishni zarur deb bildilar. Bunday o'zgarish o'quvchining dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qildi. Geografiya orqali turli mamlakatlar va xalqlar haqida bilim shakllansa, tarix milliy xotirani boyitdi. Hisob-kitob amaliy hayot uchun zarur ko'nikmalarni rivojlantirdi. Ona tili esa fikrni aniq ifodalash va milliy madaniyatni anglash vositasi bo'ldi. Jadidlar dunyoviy bilimlarni diniy qadriyatlarga qarshi qo'yishdan ko'ra, ularni o'zaro uyg'unlashtirishga harakat qilganlar. Bu jihat ularning ta'lim konsepsiyasida an'ana va zamonaviylikni birlashtirishga intilish bo'lganini ko'rsatadi. Jadidlar uchun bilimli insonning axloqiy qiyofasi ham muhim edi. Shu sababli ta'lim va tarbiyani bir-biridan ajratib bo'lmaz jarayon sifatida talqin qildilar. Bola ilmi bo'lishi bilan birga, odobli,

halol, mehnatsevar, mas'uliyatli va vatanparvar bo'lishi kerak, degan qarash ustuvor bo'ldi. Abdulla Avloniyning pedagogik merosida axloq masalasi alohida o'rin egallaydi. U tarbiyaning inson hayotidagi hal qiluvchi ahamiyatini ta'kidlab, yoshlarni yaxshi xulq va foydali bilimlar asosida kamol toptirishga chaqirdi^[3].

Jadid maktablarida tarbiya faqat alohida tarbiya soatida emas, balki butun ta'lim jarayonida amalga oshirilishi ko'zda tutilgan. O'qituvchining shaxsiy namunasi, sinfdagi munosabatlar, mehnat va intizomga munosabat ham tarbiyaviy ta'sir vositasi bo'lgan. Mahmudxo'ja Behbudiy jadidchilik harakatining yirik namoyandasi bo'lib, maktab islohoti va zamonaviy bilimlarni tarqatishga katta hissa qo'shdi. U ta'limni millat taraqqiyotining asosiy sharti deb bildi. Behbudiyning ma'rifiy qarashlarida zamonaviy fanlar, milliy ong va ijtimoiy faollik o'zaro bog'liq. U maktablarda dunyodagi o'zgarishlarni tushunishga yordam beradigan bilimlarni berish tarafdori bo'ldi. Shu bilan birga, matbuot va teatr orqali ham xalqning ma'rifiy saviyasini oshirishga harakat qildi. Bu holat jadidlar uchun ta'lim tushunchasi maktab devorlari bilan cheklanmaganini ko'rsatadi. Behbudiy merosining zamonaviy ahamiyati shundaki, u ta'limni jamiyatning real ehtiyojlari bilan bog'lash zarurligini ko'rsatadi. Bugun ham o'quv dasturlarini hayot, mehnat bozori, texnologiya va fuqarolik ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish talab etiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Abdulla Avloniy ta'lim tarixida axloqiy tarbiyani tizimli yoritgan mutafakkirlardan biridir. Uning "Turkiy guliston yoxud axloq" asarida yaxshi va yomon xulqlar, ilmning qadri, insonning ma'naviy kamoloti va tarbiyaning vazifalari haqida muhim fikrlar bayon etilgan. Avloniy uchun o'qituvchi shaxsi tarbiya jarayonida katta ahamiyatga ega. Muallimning o'zini tutishi, nutqi, bilimga munosabati va axloqi o'quvchiga ta'sir qiladi. Shuning uchun pedagog nafaqat bilimli, balki yuksak ma'naviy sifatlarga ega shaxs bo'lishi lozim. Zamonaviy ta'limda ham o'qituvchining kasbiy kompetentligi faqat fan bilimi bilan cheklanmaydi. Pedagogik muloqot, emotsional madaniyat, adolatli baholash va shaxsiy namuna kabi sifatlari ta'lim natijasiga bevosita ta'sir qiladi.

Abdurauf Fitrat ta'lim va tarbiyani milliy taraqqiyot masalalari bilan bog'lagan mutafakkirlardan biri bo'ldi. U insonning aqliy va ma'naviy rivojini oila, maktab va jamiyat muhiti bilan bog'liq holda ko'rdi. Fitratning qarashlarida oila bola tarbiyasining birinchi va muhim muhiti sifatida namoyon bo'ladi. Ota-ona va maktab o'rtasidagi hamkorlik bolaning barqaror rivojlanishi uchun muhim ekani haqidagi fikrlar bugungi ta'lim uchun ham dolzarb. Fitrat ilm-fan va ma'rifatni millatning kelajagini belgilaydigan kuch sifatida baholadi. Shuning uchun yoshlarning zamonaviy bilimlarni egallashi, mustaqil fikrlashi va ijtimoiy mas'uliyatni his qilishi uning pedagogik qarashlarida muhim o'rin tutdi.

Kompetensiyaviy yondashuvda o'quvchi ma'lumotni bilishi bilan birga, uni hayotiy vaziyatlarda qo'llay olishi kerak. Jadidlar ham bilimni hayotdan uzib qo'ymaslik, yoshlarni amaliy hayotga tayyorlash va jamiyat uchun zarur insonni shakllantirishga intilganlar. Jadid maktablaridagi amaliylikni zamonaviy darsda loyiha, keys, muammoli vaziyat, tadqiqot, munozara va ijodiy topshiriqlar orqali rivojlantirish mumkin. Masalan, jadidchilik mavzusida o'quvchilar tarixiy manbalarni tahlil qilib, jadid maktabining zamonaviy maktabdan farqlarini aniqlashi va o'z xulosalarini himoya qilishi mumkin. Bunday yondashuvda bilim, ko'nikma, munosabat va qadriyatlar bir vaqtda shakllanadi. Shu jihatdan jadidlarning ma'rifiy ideallari zamonaviy kompetensiyaviy ta'lim uchun mazmunli g'oyaviy manba bo'la oladi. Jadidlar milliy til, tarix, adabiyot va madaniyatni ta'limning muhim tarkibiy qismi sifatida ko'rdilar. Ular milliy o'zlikni anglashni jamiyatning ma'naviy barqarorligi va taraqqiyoti bilan bog'ladilar. Ayni paytda jadidlar dunyo ilm-fani va madaniyatidan uzilib qolishni emas, balki ilg'or tajribani o'zlashtirishni qo'llab-quvvatladilar. Demak, ularning ta'lim konsepsiyasida milliylik va ochiqlik bir-birini to'ldirgan.

Bugungi globallashtirish sharoitida ham milliy ta'lim mazmunini umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish muhim. O'quvchi o'z tarixi va madaniyatini chuqur bilishi bilan birga, boshqa xalqlar madaniyatiga hurmat bilan munosabatda bo'lishi kerak. Jadid pedagogik g'oyalarini zamonaviy darsga tatbiq etishda asosiy e'tibor ularning tashqi shaklini emas, balki mazmungan asosiy prinsiplarini saqlashga qaratilishi lozim. Darsda o'quvchi faolligini oshirish, savol qo'yish, mustaqil izlanish, manbalar bilan ishlash va amaliy xulosa chiqarish muhim. Masalan, adabiyot darsida jadid adabiyoti namunalarini tahlil qilish orqali o'quvchilarda matn bilan ishlash, dalil keltirish va mustaqil fikr bildirish ko'nikmalarini shakllantirish mumkin. Tarix darsida esa jadid maktablari haqidagi turli manbalarni qiyoslash orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish mumkin. Shuningdek, jadid pedagogikasi asosida ta'lim jarayonini loyihalashda "muammo - izlanish - muhokama - amaliy faoliyat - xulosa - mezon/refleksiya" modeli samarali bo'lishi mumkin. Bu model o'quvchini passiv tinglovchidan faol tadqiqotchiga aylantiradi.

Tadqiqot natijalari jadid maktablarida shakllangan pedagogik qarashlarni o'rganish va ularning zamonaviy ta'lim jarayonini tashkil etishdagi metodologik imkoniyatlarini aniqlash asosida umumlashtirildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, jadid pedagogik merosida ta'limni tashkil etishning alohida metod va vositalaridan ko'ra, o'quvchining ongli va faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan yaxlit pedagogik tamoyillar tizimi ustuvor ahamiyat kasb etgan. Xususan, ta'limning tizimlili, izchilligi, ko'rgazmaliligi, ongillik va faollik, ta'limning hayot bilan bog'liqligi hamda o'quvchiga individual yondashuv kabi jihatlar jadid maktablarining muhim metodologik xusu-

siyatlari sifatida aniqlandi. Tadqiqotda "usuli jadid"ning pedagogik imkoniyatlarini tahlil qilish natijasida savod o'rgatish jarayonida tovush usulidan foydalanish o'quvchining mexanik yodlashidan ko'ra, harf va tovush o'rta-sidagi munosabatni anglashiga, bilimlarni bosqichma-bosqich o'zlashtirishiga imkon bergani aniqlandi. Ta'lim materialining oddiydan murakkabga, ma'lumdan noma'lumga tomon izchil berilishi esa o'quvchilarning tabiiy bilish imkoniyatlariga mos ta'limni tashkil etish g'oyasini ifodalagan. Shu jihatdan jadidlarning metodik qarash-lari zamonaviy ta'limdagi ongli o'zlashtirish, faol bilish va bosqichma-bosqich rivojlantirish tamoyillari bilan mazmunan uyg'unlashishi qayd etildi.

Jadid maktablarining tarixiy tajribasi shuni ko'rsatadiki, ta'lim islohoti faqat yangi fanlarni kiritish bilan emas, balki ta'lim falsafasini o'zgartirish bilan bog'liq. Jadidlar insonga, bilimga va maktabga bo'lgan muno-sabatni yangilashga intildilar. Ularning ta'limiy qarashlarida milliy taraqqiyot va shaxs kamoloti bir-biri bilan uzviy bog'langan. Bilimli shaxs millat taraqqiyotiga hissa qo'shadi, millatning taraqqiyoti esa ta'lim uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Shu tariqa ta'lim va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ta'sir jadidlar konsepsiyasining muhim ji-hatini tashkil etadi.

Shu bilan birga, jadid maktablarini zamonaviy ta'limning tayyor modeli sifatida emas, balki tarixiy tajriba va g'oyalar manbai sifatida baholash to'g'ri bo'ladi. Ularning metodlarini bugungi ilmiy-pedagogik talablar, raqamli texnologiyalar va o'quvchi ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish zarur.

XULOSA

Jadid maktablaridagi pedagogik qarashlar Turkistonda ta'limni yangilash, milliy ongni shakllantirish va jamiyatni ma'rifat asosida taraqqiy ettirishga qaratilgan yaxlit pedagogik konsepsiyani yuzaga keltirdi. Jadidlar savod o'rgatishning yangi usullarini joriy etish bilan birga, ta'lim mazmunini kengaytirdilar, dunyoviy fanlarni o'qitishga e'tibor berdilar va o'quvchining faolligini oshirishga harakat qildilar. Ularning merosida onglik va faollik, ko'rgazmalilik, izchillik, hayot bilan bog'liqlik, individual yondashuv, ta'lim va tarbiya birligi, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi kabi prinsiplar mujassam. Bu prinsiplar zamonaviy shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy ta'limning muhim talablari bilan mazmunan yaqin.

Jadid pedagogikasining bugungi ahamiyati, eng avvalo, ta'limni inson va jamiyat taraqqiyoti bilan bog'lash, mustaqil fikrlaydigan va mas'uliyatli shaxsni tarbiyalash g'oyasida namoyon bo'ladi. Shuning uchun jadid merosini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish milliy ta'lim mazmunini boyitish va ta'lim samaradorligini oshirishning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Avloniy, A. Turkiy guliston yoxud axloq / A. Avloniy. Toshkent: O'qituvchi, 1992. 160 b.
2. Behbudiy, M. Tanlangan asarlar / M. Behbudiy. Toshkent: Ma'naviyat, 1997. 280 b.
3. Fitrat, A. Oila yoki oila boshqarish tartiblari / A. Fitrat. Toshkent: Ma'naviyat, 1998. 112 b.
4. Qosimov, B. Milliy uyg'onish: jasur, ma'rifatparvar ziyolilar / B. Qosimov. Toshkent: Sharq, 2002. 400 b.
5. Dolimov, U. Jadid maktablari: ularning ta'lim-tarbiya tizimi / U. Dolimov. Toshkent: Universitet, 2006. 240 b.
6. O'zbekiston tarixi. XIX asr oxiri - XX asr boshlari: oliy ta'lim muassasalari uchun darslik. Toshkent: O'zbekiston, 2010. 336 b.
7. Pedagogika tarixi: oliy ta'lim muassasalari uchun darslik / mas'ul muharrir va mualliflar jamoasi. Toshkent: O'qituvchi, 2005. 384 b.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №9(3)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.